

podvrgnuta kontroli partije. Vojni balast ekonomije je, tvrdi američki vojni analitičar Karkoren, bio osnovni pokretač perestrojke. Gorbačov sve više naglašava vojno prilagođavanje, a ne ekspanziju, kao obrazac rešavanja vojne napetosti sa Zapadom, a u toku 1989. dramatično opada sovjetska kontrola istočne Evrope. Sklapaju se sporazumi o povlačenju sovjetske vojske iz istočne Evrope, a Gorbačovljeva vlada ističe izbegavanje nepotrebnih vojnih troškova.

Promene u Istočnoj Evropi naglo i nenadano smanjile su pretnju Zapadnoj Evropi od lagera, a smanjena je i mogućnost izbijanja rata i potencijalnog nuklearnog udara. SSSR se povukao iz Avganistana, Vijetnam iz Kambodže, Kubanci iz Angole, a Mengistu se suočio sa pobunjenicima. Sovjeti su i dalje pomagali Kastru i gerilu u Salvadoru i pružali podršku Nikaragvi sve do izbora na kojima su poraženi sandinisti. Sovjetske akcije u Karibima bile su poslednji trzaji sovjetske podrške Trećem свету. Smanjenje vojnog budžeta bio je ekonomski imperativ, a ne Gorbačovljev izbor. To što je SSSR lako prešao razoružanju, vašingtonski istoričar Zubok objašnjava ne toliko pritiskom, niti pre svega ekonomskom nuždom, već i drugačijom sovjetskom nuklearnom kulturom. U SAD su "nuklearnu kulturu" razvijali hladnoratovski "nuklearni sveštenici" (R. Pipes, M. Malia) i imali veliki uticaj. Atomsko oružje je, govorili su Reganovi savetnici, najbolja zaštita. "Nuklearne ideologije" bilo je doduše i u sovjetskom vojnom vrhu, ali nije bila toliko duboko ukorenjena kao u SAD (Zubok 2000). Sovjeti su gledali na domaći nuklearni program kao na herojsko dostignuće vlastite nauke, industrije i naroda i bili ubeđeni da po svaku cenu treba održavati nuklearnu ravnotežu sa SAD zbog sprečavanja agresije iz juna 1941. Već početkom 1980. sovjetski vrh je ponavljao da nema pobeđe u nuklearnom ratu. Oslabio je pritisak vojske na Politburo koji je kontrolisao armiju, ali je pretnja od američke nadmoći u kosmosu mogla da ugrozi stratešku ravnotežu. Gorbačov je bio svestan da je stalna trka u naoružanju nespojiva sa ozbiljnim reformama. Ali to se nije podudaralo sa agresivnim Reganovim kursom. Sve do kraja 1985. Gorbačov je bio zaokupljen pregovorima o razoružanju. Tek posle samita u Ženevi sa Reganom novembra 1985. i obećanja Amerikanaca da do nuklearnog rata ne sme doći, Gorbačov se okreće novoj viziji bezbednosti koja je odgovarala reformističkom kursu. Nuklearno razoružavanje bilo je ugaoni temelj ove doktrine (Zubok 2000). Premda je KP SSSR-a prihvatila plan o potpunom nuklearnom razoružanju do 2000-te, još uvek se nije mogla ignorisati pretnja "zvezdanog rata".

Uprkos ubedljive snage vojnog činioca sloma, sovjetolozi se ne slažu oko njegovog značaja. A. Braun je jedan od ređih koji drži da je, izuzimajući složene napore ka ograničavanju naoružavanja, "zvezdani rat" imao malog uticaja na sovjetsku politiku. Po njemu, "sovjetski vrh u celini nije verovao da će SAD ostvariti Reganov san o stvaranju potpunog odbranbenog štita". Gorbačov je lično upozoravao Regana u Ženevi 1985. da SSSR na pretnju uvek ima odgovor, a i deset godina kasnije ponavljao je da Sovjeti nisu tada blefirali (Uhler 1997). Braun ne ističe vojni činioc, za razliku od onih sovjetologa koji njime ističu ključnu ulogu spoljnog, pre svega SAD faktora u slomu SSSR-a. Njima nasuprot, Braun misli da je Gorbačov-faktor bio odlučujući, a od njegovih mera presudno je bilo potkopavanje partijskog demokratskog centralizam i sistema nomenklature (Brown, 1996).

Uticaj vojnog činioca može biti jasniji ako se pomene još jedan važan događaj. Dok je SDI kolebala Gorbačova između nuklearne ortodoksije i vlastitog abolicionističkog instinkta, Černobilska havarija aprila 1986. pomogla mu je da se odluči. Po svemu sudeći upravo je